

همسرداری در سیره پیامبر اکرم ﷺ

نویسنده: محسن عسکری^۱

استاد ناظر: حجة الاسلام محمد جواد نجفلو^۲

پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۲۶

دریافت: ۱۳۹۵/۰۹/۱۵

چکیده

همسرداری مهارتی است که زن و شوهر با شناخت توانمندی‌ها، تفاوت‌ها و حساسیت‌های یکدیگر، بتوانند به نیازهای جسمی و روحی طرف مقابل پاسخ دهند؛ به طوری که هر دو احساس رضایت خاطر نمود، و به آرامش نسبی دست یابند. پیامبر اکرم ﷺ که سرچشمه کمالات بشری و معلم واقعی بشریت است، می‌تواند بهترین الگو در این زمینه باشد. بنابراین ضروری است، که با مدیریت پیامبر اسلام ﷺ در خانواده و چگونگی رفتار حضرت با همسرانش آشنا شده، و از روش‌های ایشان درس زندگی آموخته شود. به نظر می‌رسد در صورتی که زندگی خانوادگی بر اصول سیره نبوی ﷺ سامان یابد، روابط اعضای خانوادگی بر مدار مودت و رحمت، ملایمت، نیک‌رفتاری، تکریم، تفاهم و توافق، سازگاری و گذشت، همکاری، صراحت و صداقت، شکیبایی و بردباری نظم می‌گیرد. از آنجایی که سیره پیامبر ﷺ به عنوان یکی از منابع چهارگانه شناخت اسلام است، سیره خانوادگی و همسرداری حضرت می‌تواند سعادت خانواده‌ها را تضمین کند. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی بر آن بود، که سیره همسرداری پیامبر اکرم ﷺ را بیان کند.

واژگان کلیدی: خانواده، سیره، الگوی همسرداری، پیامبر اکرم ﷺ

۱- کارشناسی فقه اسلامی، moshavere34@yahoo.com

۲- رئیس اداره امور پژوهشی دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ، mj.najaflo@gmail.com

در نگرش اسلام، خانواده در بیشتر مسائل اجتماعی، پایگاه و جایگاهی مناسب و برتر دارد. نقش پررنگ خانواده در اساسنامه این دین مبین نه تنها خانواده اسلامی را به بهترین وسیله هدایت و نیل به اهداف عالی انسانی- اسلامی تبدیل کرده است؛ بلکه توانسته است برترین الگوی یک خانواده موفق را به جهانیان ارائه دهد.

امروزه یکی از مهم‌ترین مشکلات خانواده‌ها و بسیاری از اختلافات، چالش‌ها و مشاجراتی که مقدمه فروپاشی خانواده‌هاست، ناشی از نداشتن الگویی کامل در همسرداری و اداره خانواده است.

از طرف دیگر، همسرداری مهارتی است که زن و شوهر با شناخت توانمندی‌ها، تفاوت‌ها و حساسیت‌های یکدیگر، بتوانند به نیازهای جسمی، عاطفی، روانی و جنسی طرف مقابل پاسخ دهند؛ به طوری که هر دو احساس رضایت خاطر نموده، و به آرامش نسبی دست یابند.

در طول تاریخ، کارشناسان بسیاری راجع به این موضوع نظریه‌های خوب و مفیدی ارائه کرده‌اند؛ ولی راه حل اصلی این مسئله را باید نزد کسانی دنبال نمود، که از تمامی ویژگی‌ها و روحیات انسانی مطلع بوده، و دید همه جانبه‌ای به زندگی انسان‌ها داشته باشند؛ لذا بهترین اسوه و راهنما را قرآن کریم معرفی می‌کند:

«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ؛^۱ برای شما در اقتدا به رسول خدا سرمشقی نیکوست.

بنابراین، پیامبر اکرم ﷺ کامل‌ترین نسخه انسانیت در عالم هستی است، و برای تمامی انسان‌ها الگو و اسوه محسوب می‌شود. بر این اساس، سیره نبی مکرم اسلام ﷺ که سرچشمه کمالات بشری و معلم واقعی بشریت است، در بحبوحه نابسامانی‌های خانواده و روابط نامطلوب بین همسران، می‌تواند بهترین راهگشای مشکلات خانواده‌ها باشد؛ لذا روابط خوب و نیکوی حضرت با خانواده خویش و نکات ظریفی که ایشان در ارتباط با همسران، به آن‌ها عنایت ویژه‌ای داشتند، نسخه درمان‌گری است، که جهان برای رهایی از نابسامانی‌های خانواده و مسائل بین زن و شوهر، و تبدیل محیط خانواده از فضایی خشک و بی‌عاطفه به دنیایی سرشار از شادی و معنویت و سعادت، می‌تواند آن را در متن زندگی پیاده کند.

بنابراین، ضروری است که با مدیریت پیامبر اسلام ﷺ در خانواده و چگونگی رفتار حضرت با همسرانش آشنا شده، و از روش‌های ایشان درس زندگی گرفته شود.

این مقاله بر آن است تا روش‌های راهبردی و نیکوی همسرداری مرد را از دیدگاه وجود مقدس پیامبر اعظم ﷺ بیان نماید.

اصول و راهکارهای همسرداری در سیره پیامبر اسلام ﷺ

به طور کلی، نقش زن در خانواده- به عنوان یک رکن اساسی- در دو بعد مهم همسری و مادری، چنین می‌طلبد، که به بهترین نحوه در ارتباطات خانوادگی مورد توجه قرار گیرد.

در ادامه به برخی از الگوهایی که پیامبر اسلام ﷺ در سیره خود، برای آیندگان به جای گذاشته‌اند، اشاره می‌شود:

۱- تکریم همسر

جایگاه و اهمیت تکریم در خانواده آن‌قدر مهم است، که پیامبر اکرم ﷺ مردانی را که همسران خود را تکریم نمی‌نمایند، انسان‌هایی به دور از شأن انسانی و در بند فرومایگی برشمرده‌اند.

لذا در راه و رسم نبوی ﷺ تکریم همسر، به تمام معنا جلوه داشته است تا جایی که فرمودند: هر کس همسری اختیار کند، باید او را اکرام و احترام کند.

بر این اساس، بنای رفتار و اخلاق پیامبر اکرم ﷺ تکریم بوده است، که تکریم در رفتار، گفتار، سلوک و رفتار توأم با احترام، از وجوه مهم تکریم است.

ایشان با این رفتار خانواده را تکریم می نمود، و در برابر بداخلاقی همسران از تکریم آنان فرو گذار نمی کردند، به سخنان آنها توجه داشته، و سخنانشان را قطع نمی کردند؛ هم چنین به نوعی رفتار می کردند، که همسران ایشان احساس بی مهری نمی دیدند.

رفتار مهرآمیز حضرت نسبت به همسران زمانی به خوبی درک می شود، که توجه شود این رفتار در کدام جامعه و با چه فرهنگی ظهور کرده است.

نبی مکرم اسلام ﷺ به حالات و روحیات لطیف زنان توجه داشت، و در هر حال تکریم آنان را پاس می داشت، و همسران خود را با بهترین الفاظ، مخاطب قرار داده، و با تعابیر نیکو آنان را تکریم می نمود.^۱

۲- شکیبایی و گذشت

از جمله ستون های استحکام و کمال زندگی خانوادگی، شکیبایی و بردباری است. شکیبایی و بردباری تأکید شده در منطق نبوی ﷺ شامل همه مسائل زندگی خانوادگی است.

ممکن است گاهی خلق و خوی یکی از زوجین برای دیگری ناخوشایند نماید، و یا علی رغم همه خوبی ها و نیک رفتاری ها، یکی از آن دو کج خلقی هایی داشته باشد، که در این صورت بهترین وسیله مقابله، شکیبایی و بردباری است. پیامبر اکرم ﷺ پیامدها و ثمرات شکیبایی و بردباری در زندگی خانوادگی را این گونه برشمرده اند:

۱. گشایش، توفیق و کامیابی؛

۲. پشیمانی و سامان یابی؛

۳. صلح و آشتی؛

۴. کاهش مصیبت و اندوه و سختی؛

۵. دفع آسیب و گرفتاری؛

۶. فرصت سازی.^۲

هم چنین از وظایف مهمی که بسیاری از مشکلات زندگی را در حوزه خانواده از میان برمی دارد، عفو و گذشت و بخشش در موضوعات و وقایع ناراحت کننده بین زن و شوهر است؛ لذا زن و شوهر باید با اغماض و گذشت با یکدیگر روبرو شوند، و سعی کنند خطای خود را پذیرفته، و از ایراد گرفتن و حساسیت نشان دادن به برخی از رفتارها، خودداری نمایند.

به همین قرینه، بیشترین سفارش پیامبر اکرم ﷺ در مورد مسائل خانوادگی، در زمینه گذشت و اغماض هر یک از مرد و زن در لغزش ها، کج خلقی ها و اشتباهات یکدیگر است؛ زیرا زن و شوهر دو انسانی هستند، که همانند سایر انسان ها، روحیات و طرز تفکرهای دوگانه دارند؛ این جاست که اهمیت گذشت و تاثیر آن در تداوم روابط سالم، آشکار می شود.

۱- ر. ک: دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵، صص. ۲۵۲-۱۱۹.

۲- ر. ک: همان، ۱۳۸۸، صص. ۴۷۱-۳۷۲، ۴۶۱-۳۶۹.

بنابراین، وجود عفو و گذشت، کانون خانواده را گرم نگه می‌دارد، عشق و محبت را سرزنده می‌کند، و اختلافات و مشاجرات را به پایان می‌برد؛ هم‌چنین نشانه حسن نیت و خوش‌بینی به زندگی است، و حتی در عواطف طرفین، اثر خوبی می‌بخشد، و در طرز تفکر و شیوه عمل آن‌ها نیز تحول ایجاد خواهد کرد.

چه بسیار تیرگی‌ها که در پرتو این صفت از میان برخاسته، و جای خود را به صفا و صمیمیت داده است.^۱
رسول گرامی اسلام ﷺ با رهنمودهای حکیمانه خود، بسیاری از اختلافات و کشمکش‌های داخلی خانواده‌ها را حل کرده است. حضرت در کلامی نورانی می‌فرماید:

«آیا شما را به بهترین اخلاق دنیا و آخرت راهنمایی کنم؟»

بیوستن به کسی که از تو بریده، و بخشش به کسی که تو را محروم ساخته، و گذشتن از کسی که به تو ستم کرده است.^۲

بنابراین، می‌توان بر عصبانیت و ناراحتی‌های روانی، که در اثر خطاها یا سوء ظن‌ها در میان زن و شوهر رخ می‌دهد، مسلط شد، و آتش خشم و غضب را خاموش کرد.

هم‌چنین در منطق نبوی ﷺ راه حل اساسی برای رفع کینه و کدورت، عفو و گذشت معرفی شده است.
پیامبر اکرم ﷺ مظهر جوانمردی، گذشت و رحمت بود، و چنان‌که در قرآن کریم می‌خوانیم: «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ»؛^۳ هم‌اهل عفو بودند، و هم به نیکی‌ها دعوت می‌کردند؛ حتی دشمنانشان نیز از این رحمت گسترده بی‌بهره نبودند.

به طور کلی، در راه و رسوم نبوی ﷺ بخشش و گذشت در خانواده، قاعده حاکم و راسخ بوده؛ به نحوی که حضرت در تمام دوران زندگی خانوادگی از بخشش و گذشت دور نشدند.

حضرت در زندگی خانوادگی آن‌قدر با همسران خود از سر بخشش و گذشت رفتار می‌کرد، که بعضی از آنان به خود جرئت می‌دادند، که بدرفتاری کنند.

از دیگر ویژگی‌های شخصی رسول گرامی اسلام ﷺ در خانواده، این بود که هیچ‌گاه در امور خانه برای همسرانش تعیین تکلیف نمی‌کردند، و کار خانه را به آنان واگذاشته، و در بسیاری از امور به میل آنان عمل می‌کردند؛ حتی موضوع رازداری که از مهم‌ترین شرایط یک همسر باوفا بود، در بعضی از همسران حضرت رعایت نمی‌شد؛ اما در مقابل، حضرت با گذشت و عفو با ایشان رفتار می‌کردند.

رسول خدا ﷺ به پیروان خود سفارش می‌کردند، که بنای رفتارشان در خانواده بر پایه گذشت باشد.^۴
نتیجه آن‌که حضرت در زندگی خانوادگی والاترین سرمشق گذشت را در رفتار و سلوک ارائه نمودند تا پیروانش راه و رسم ایشان را دریابند، و در همان مسیر، سلوک کنند.

۳- خطاب زیبا

صدا زدن با بهترین و زیباترین کلمات، در ایجاد مهر و علاقه و تقویت ارتباطات زناشویی نقشی بسزا دارد.
قرآن کریم از خطاب‌های زشت نهی کرده، و به مسلمانان یادآور می‌شود، که همدیگر را با نام نیک صدا کنند.^۵

۱- حسینی، ۱۳۸۰: ص. ۲۰۸.

۲- کلینی، ۱۳۷۰، ج ۲، ص. ۱۰۷.

۳- اعراف: ۱۹۹.

۴- دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵، صص. ۴۲۰-۴۱۵.

۵- ر. ک: حجرات، ۱۱.

بر اساس این راهکار قرآنی، زن و شوهر برای تقویت ارتباط خود، لازم است از زیباترین القاب و اسامی استفاده کنند؛ لذا صدا کردن همسر با نامی که بیشتر دوست دارد، این ارتباط را محکم‌تر می‌کند. رسول خدا ﷺ در این باره به خانواده‌ها یادآور می‌شوند، که سه چیز دوستی و محبت را بین دو مسلمان تقویت می‌کند، و صفا و صمیمیت را در میان آنان حاکم می‌سازد:

هنگام ملاقات با خوش‌رویی و چهره‌ای گشاده برخورد کند، برای نشستن مسلمان دیگر جا باز کند، و با بهترین نامی که دوست دارد او را صدا بزند.^۱

۴- هدیه دادن به همسر

هدیه دادن به همسر- بدون مناسبت- عمل با ارزشی است. در برخی موارد زوج‌ها با هدیه دادن- بی‌دلیل به یکدیگر- می‌توانند طرف مقابلشان را غافلگیر کنند، و تأثیر بسیار خوبی بر روح و روان وی برجای بگذارند. با توجه به این‌که مردان بیشتر نقش حمایت‌کنندگی را در زندگی زناشویی ایفا می‌کنند، بیشتر از زنان برای هدیه دادن، علاقه نشان می‌دهند.

ارزش هدیه بیشتر معنوی است تا مادی؛ پس نوع و کیفیت آن نباید مورد توجه قرار گیرد. در صورتی که یک هدیه ناچیز- به جهت مادی- همراه با عشق و محبت در بین زوجین رد و بدل شود، ارزش دوچندانی پیدا می‌کند، و ابراز رضایت را- به ویژه در خانم‌ها- به وجود می‌آورد. هم‌چنین هدیه دادن نوعی احترام به طرف مقابل محسوب می‌شود، و انسانی که هدیه را می‌گیرد، بی‌اختیار و از روی فطرت خدادادی خویش، مهر و محبت هدیه‌دهنده را در دل خود جای می‌دهد. این نکته در روابط زناشویی از اهمیتی خاص برخوردار است، و عاملی مهم در ایجاد ارتباط صحیح و همگرایی نسبت به زن و مرد به شمار می‌رود.

پیامبر اعظم ﷺ می‌فرماید:

مردی که وارد بازار شود، و تحفه‌ای برای خانواده‌اش بخرد، اجر و پاداش او برابر با کسی است، که نیازهای نیازمندان را برآورد.^۲

نتیجه آن‌که هدیه، دل‌ها را پر از صفا و صمیمیت کرده، و غبار کدورت را از دل‌ها پاک می‌کند؛ به ویژه اگر اهدای تحفه در مناسبت‌های خاصی باشد؛ در این صورت، خاطرات خوش آن روز با شادمانی اهدای تحفه عجین گردیده، و تأثیر نشاط‌آور آن را چندین برابر می‌کند؛ به طوری که آن هدیه را در خاطره‌ها ماندگار و همیشگی می‌سازد.^۳

۵- مشورت و همفکری

وقتی فردی با دیگری مشورت می‌کند، از افکار و آرای او الهام می‌گیرد، به نقاط ضعف و ناتوانی افکار خود پی می‌برد، و به طور غیر مستقیم شخصیت فرد متقابل را مورد تأیید قرار می‌دهد.

۱- کلینی، ۱۳۷۰، ج ۲، ص. ۶۴۳.

۲- حر عاملی، ۱۴۰۳، ج ۲۱، ص. ۵۱۴.

۳- تبریزی، ۱۳۸۰، صص. ۵۴-۵۳.

از طرف دیگر، با توجه به این که اعضای اصلی یک خانواده زن و شوهر هستند، عقل و منطق ایجاب می‌کند، که برای حفظ صمیمیت بین خود، در انجام امور اساسی و سرنوشت‌ساز با یکدیگر به شور و مشورت بنشینند، و پس از وصول به وحدت، به تصمیم‌گیری و اجرا بپردازند.

به طور کلی، تصمیم‌گیری‌های یک‌جانبه موجب احساس پوچی در طرف مقابل می‌کند؛ چرا که به او می‌فهماند که در اداره خانه، جایگاه و منزلتی ندارد؛ لذا همین احساس او را وادار می‌کند به سمت بی‌مهری و انزوا کشیده شود، و به تدریج شکاف و جدایی بین زوجین، حکم‌فرما گردد.

در فرهنگ اسلامی، مشورت کردن یکی از شیوه‌های مقبول و پسندیده است. این عمل موجب می‌شود تا انسان از افکار دیگران استفاده کند، و از اندیشه‌ها و افکار جدیدی که خود به آن نرسیده، بهره‌گیرد.

مشورت با همسر نیز در حوزه خانواده، از امور پسندیده و عقلانی به شمار می‌آید.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرمایند:

هیچ انسانی از مشورت کردن، بی‌نیاز نیست.^۱

مردی که بدون در نظر گرفتن رأی و نظر خانواده‌اش تصمیم بگیرد، و مصالح و برنامه‌های خانه را با افکار و اندیشه‌های خود اداره کند، تصمیمی - کاملاً - صحیح و منطقی نخواهد گرفت؛ چرا که تمام جوانب را نمی‌تواند در نظر بگیرد. نتیجه آن که هم‌اندیشی در مسائل خانوادگی علاوه بر این که تصمیمات را پخته‌تر می‌سازد، نوعی احترام و توجه به شخصیت همسر و فرزندان به حساب می‌آید.^۲

به طور کلی، فواید زیادی می‌توان برای مشورت کردن نام برد، که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- شخصیت دادن به طرف مقابل؛

۲- از توان عقلی او استفاده کردن؛

۳- احترام و محبت عملی به همسر؛

۴- دیدن نقاط قوت و ضعف از نگاه طرف مقابل؛

۵- پرهیز از خودرأیی و خودخواهی؛

۶- اثبات عشق و محبت به همسر؛

۷- کاهش آسیب‌ها و ضررها؛

۸- ایجاد همدلی و تفاهم بیشتر؛

۹- تصمیم‌گیری درست و منطقی؛

۱۰- اعتماد به همسر.^۳

۶- رعایت حقوق مشترک

در زندگی خانوادگی، در عین این که اصل بر مودت و صفا و ایثارگری است؛ اما این مسئله نباید فراموش شود، که میزان خواست‌ها و توقعات طرفین از یکدیگر، نمی‌تواند بی‌حساب بوده، و بر اساس سلیقه شخصی باشد.

۱- نهج الفصاحه.

۲- پاک‌نیا، ۱۳۸۵، ص. ۴۵.

۳- رفیعی محمدی، ۱۳۸۹، ص. ۵۷.

دین اسلام برای هر یک از اعضای خانواده، حقوق خاص معین کرده است، که در صورت آشنایی با این حقوق، تکالیفی نیز در مقابل این حقوق باید بر دوش بگیرند، که لازم است زن و مرد حقوق و وظایفی را که در برابر هم دارند، مورد مطالعه و بررسی قرار دهند تا بتوانند در قبال یکدیگر موضعی نیکو اتخاذ کنند. به طور کلی، آگاهی به حقوق و وظایف، مقدمه عمل است، و جلوی بسیاری از اختلافات و درگیری‌های میان زوجین را می‌گیرد. رسول خدا ﷺ در مورد همسر با وفایش - حضرت خدیجه رضی الله عنها - می‌فرمود:

خدیجه زنی بود، که چون همه از من روی می‌گردانیدند، او به من توجه می‌کرد؛ و چون همه از من می‌گریختند، به من مهربانی و محبت می‌کرد؛ و چون همه دعوت مرا تکذیب می‌کردند، به من ایمان می‌آورد و مرا تصدیق می‌کرد. در مشکلات زندگی مرا یاری می‌کرد، و با مال خود کمکم می‌کرد، و غم‌ها را از دلم می‌زدود. من دوستان خدیجه را هم دوست دارم.^۱

۷- کلام محبت‌آمیز

یکی دیگر از راه‌های استحکام روابط زن و شوهر، توجه به ارتباط کلامی است. سخنان عاطفی و بهره‌گیری از کلمات دلنشین و خطاب‌های شایسته و محبت‌آمیز، مخاطب را جذب می‌کند؛ به نحوی که - خواسته یا ناخواسته - از گوینده راضی شده، و در دلش نوعی احساس محبت نسبت به او ایجاد می‌شود. بر این اساس، اگر در خانواده‌ای - مرد یا زن - با عبارات زیبا و دلپذیر همسرش را صدا کند، علاوه بر این که به فرزندان، نحوه چگونگی سخن گفتن را می‌آموزند، در قلب همسر نیز جایگاه ویژه‌ای خواهد یافت.^۲ از طرف دیگر، خطاب‌های ملاطفت‌آمیز و دلربا، روح و جسم را نوازش داده، و همسر را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ حتی بعضی از عبارات آن قدر قشنگ و دوست‌داشتنی است، که تا آخر عمر فراموش نمی‌شود. بنابراین، مرد و زن باید زبان خویش را به سخن نیک عادت دهند؛ زیرا انسان - فطرتاً - از عبارات‌های جذاب و مهربان استقبال می‌کند، و نسبت به انسان‌های نیکوسخن، در دل خویش احساس محبت می‌کند. رسول گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید:

مردی که به زنش بگوید: تو را دوست دارم، اثر این سخن هرگز از دل زن بیرون نمی‌رود.^۳

۸- برخورد منطقی

از ویژگی‌های روابط سالم و سازنده همسران، که نبی مکرم ﷺ در سیره تربیتی خود روی آن تأکید زیادی داشته‌اند، برخورد انسانی و منطقی با یکدیگر است. تعادل در زندگی مشترک زمانی برقرار می‌شود، که روابط متقابل بر پایه‌های عقلانی استوار باشد. انسان به دلیل حب نفس - خودپرستی - پیوسته گرایش به جانب منافع شخصی دارد، و سیاست جلب منفعت و دفع ضرر را بر خط‌مشی‌های دیگر ترجیح می‌دهد.

۱- مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۴۳، ص. ۱۳۱.

۲- تیریزی، ۱۳۸۰، ص. ۴۵.

۳- حر عاملی، ۱۴۰۳، ج ۲۰، ص. ۲۳.

چنین نگرشی در زندگی دوران تجرد، تا حدی عملی و امکان‌پذیر است؛ اما در زندگی مشترک به لحاظ پدید آمدن روابط و مناسبات جدید، سلیقه‌های شخصی زن و شوهر در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند؛ چون هر یک از دریچه منفعت شخصی به زندگی می‌نگرند، و ترجیحات او از نوع نفسانی است تا این‌که عقلانی باشد. در چنین شرایطی اگر زوجین دارای اخلاق ملایم و تربیتی صحیح باشند، می‌توانند به جای اعمال سلیقه شخصی و حاکمیت زور و قدرت در عرصه زندگی، پایه‌های استوار و مطلوبی برای حل اختلاف سلیقه‌های خود بیابند، و منطق در صحنه زندگی شان حاکم باشد. بنابراین، زوجین - به خصوص مردها - باید این واقعیت را بپذیرند، که اعمال قدرت، قدرت نمی‌آفریند؛ بلکه از زور و قدرت باید زمانی استفاده کنند، که از راه‌های دیگر مایوس شده باشند.^۱

۹- مدارا و حسن خلق

بزرگواری، شکوه و منزلت رسول خدا ﷺ تا آن‌جاست، که خداوند متعال در قرآن کریم درباره ایشان می‌فرماید: «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَّحِيمٌ»^۲ به یقین، رسولی از خود شما به سویتان آمد، که رنج‌های شما بر او سخت است، و اصرار بر هدایت شما دارد، و نسبت به مؤمنان، رؤف و مهربان است.

بر این اساس، رفتار پیامبر ﷺ با مردم مؤمن و کافر، از موضع شفقت و مهرورزی بود، و این اخلاق نبوی ﷺ تنها به گروه ویژه‌ای منحصر نبود.

رسول خدا ﷺ مکرر پیروان خود را به مدارا و سازگاری و دوری از آسیب زدن به خانواده فرا می‌خواندند، و لوازم مدارا و سازگاری را این‌گونه بر می‌شمردند:

- ۱- رعایت توانایی‌ها؛
- ۲- پوزش خواهی و پوزش‌پذیری؛
- ۳- پرهیز از قهر کردن؛
- ۴- نفی کینه‌توزی.^۳

۱۰- مودت و رحمت

در سیره خانوادگی پیامبر ﷺ، مودت و رحمت در روابط و مناسبات نقش اساسی دارد، و هر چه عمیق‌تر و گسترده‌تر باشد، زندگی خانوادگی از آرامش بیشتری برخوردار خواهد بود، توان و تحمل افراد بیشتر می‌شود، رفتارها مناسب‌تر می‌گردد و گسترده‌تر جلوه می‌یابد.

در نظر پیامبر اکرم ﷺ اصل مودت و رحمت یکی از پایه‌های اخلاق خانوادگی و آئین همسرداری است؛ تا جایی که هیچ چیز جایگزین محبت خالصانه با جلوه‌های گوناگون آن نیست، و زمینه‌ساز کسب کمال نیست.

حضرت چنان به روابط محبت‌آمیز و ابراز محبت‌های راستین تأکید دارند، که می‌فرمایند:

فرزندان و همسران خود را بسیار ببوسید، که با هر بوسیدن بر ایشان، در بهشت مقام و مرتبتی فراهم می‌شود.

۱- شرفی، ۱۳۷۴، ص. ۹۶.

۲- توبه، ۱۲۸؛ هم‌چنین ر. ک: آل عمران، ۱۵۹؛ انبیاء، ۱۰۷.

۳- دلشاد تهرانی، ۱۳۸۵، ص. ۲۹۹.

پیامبر اکرم ﷺ که در مراتب کمال انسانی به بالاترین مرتبه دست یافته بودند، در مودت و رحمت به خانواده نیز به درجه اعلا رسیده بودند.

رسول خدا ﷺ در زندگی خانوادگی، ایرادهای بلاوجه نمی گرفتند، و چیزی را بنا به نفع شخصی، به خود اختصاص نمی دادند، و در خانواده سرشار از انرژی عشق و دوستی به همه بودند. به عنوان نمونه: تا فاطمه را نمی بوسید، نمی خوابید.

حضرت- به تمام معنا- جلوه رحمت و محبت بود، و در رفتار خود آن را نشان می داد.

به طور کلی، از معیارهای اصلی مودت و رحمت در رفتار حضرت، می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. جلوه های زبانی و گفتاری؛

۲. ابراز علاقه و محبت زبانی؛

۳. خطاب کردن با محبت؛

۴. گفتگوی محبت آمیز.^۱

۱۱- تأمین نیازها

اعضای یک خانواده نیازهای گوناگونی دارند، که تأمین درست، معتدل و به موقع آن نیازها در تحقق روابط سالم و پرنشاط و رشد دهنده، نقش اساسی دارد.

زن و مرد نیازهای عاطفی، روحی، مادی، امنیتی و جنسی دارند

رسول گرامی اسلام ﷺ بنا بر سیره تبلیغی خود، برای رسیدگی به کارهای مردم و برآوردن نیازهای آنان بسیار می کوشید، و بر اساس موااسات اسلامی، در خوشی و ناخوشی، با ایشان همراه و همدرد بود، و از هیچ کمکی به مؤمنان دریغ نمی کرد.

نتیجه آن که در نگاه پیامبر اکرم ﷺ بهترین اشخاص در زندگی کسانی هستند، که نیازهای اعضای خانواده را دریابند، و به درستی تأمین نمایند.

۱۲. تفاهم و توافق

قرار گرفتن زن و مرد در یک منظومه به نام خانواده، جز با تفاهم و توافق میسر نیست.

در آموزه های نبوی ﷺ موارد بسیاری مطرح است، که پاسداشت آن ها از لوازم تفاهم و توافق زندگی است؛ که به برخی از آن ها اشاره می شود:

۱. نفی خودمداری؛

۲. فروتنی زوجین نسبت به یکدیگر؛

۳. گوش سپاری و اهمیت به سخن و نظر یکدیگر؛

۴. نفی لجاجت؛

۵. نفی عیب جویی و سرزنش.^۲

۱- ر.ک: دلشاد تهرانی، ۱۳۸۸، صص. ۲۵۴ و ۲۲۹، ۸۹-۸۵، ۱۰.

۲- ر.ک: همان، صص. ۲۲۳ و ۲۰۸، ۴۵.

نتیجه گیری

گفتار و رفتار پیامبر اکرم ﷺ در تمامی مراحل زندگی، الگوی بشر برای رسیدن به کمالات انسانی و اخلاقی است، و شیوه همسرداری ایشان می تواند سعادت خانواده را تضمین نماید؛ لذا با الهام از سیره تربیتی و رهنمودهای ایشان، می توان به آسایش خاطر و پیمودن راه رشد و تعالی دست یافت.

بنابراین، روابط سالم و متعادل بین مرد و زن، خمیر مایه عشق به زندگی است، و سبب تقویت کارکردهای خانواده در حیطه های ارضای نیازهای عاطفی، تداوم نسل انسانی و پرورش و اجتماعی کردن فرزندان می شود.

منابع و مأخذ

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- نهج الفصاحه.
- ۳- پاک نیا، عبدالکریم.، خانواده سالم در پرتو اسلام، ماهنامه میبغان، ۷۷ (۱۳۸۵): ۴۱-۵۳.
- ۴- تبریزی، عبدالکریم.، عوامل تقویت عواطف در خانواده از منظر اهل بیت ﷺ، ماهنامه میبغان، ۲۶ (۱۳۸۰): ۴۴-۵۴.
- ۵- حر عاملی، محمدبن حسن، (۱۴۰۳)، وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة، تهران: مکتبه الاسلامیه.
- ۶- حسینی، احمد.، (۱۳۸۰)، بهداشت روانی، ازدواج و همسرداری، تهران: انتشارات مفید.
- ۷- دلشاد تهرانی، مصطفی.، جلوه ای از اصل مودت و رحمت در سیره خانوادگی پیامبر اعظم ﷺ، الهیات و حقوق، ۲۱-۲۲ (۱۳۸۵): ۳-۱۶.
- ۸- همان.، (۱۳۸۸)، سیره نبوی ﷺ، منطق عملی (سیره خانوادگی)، تهران: نشر دریا.
- ۹- شرفی، محمد رضا.، (۱۳۷۴)، خانواده متعادل، تهران: انجمن اولیاء و مربیان.
- ۱۰- کلینی، محمدبن یعقوب.، (۱۳۷۰)، اصول کافی، تهران: انتشارات اسوه.
- ۱۱- مجلسی، محمد باقر.، (۱۴۰۴)، بحار الانوار، بیروت: دار الوفاء.
- ۱۲- رفیعی محمدی، علی محمد.، (۱۳۸۹)، نسیم عشق: عوامل تحکیم و تزلزل خانواده، قم: انتشارات رسول اعظم ﷺ.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی